

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора Канішевської Любові Вікторівни на дисертаційне дослідження Хіля Анни Вікторівни «Виховання у дітей з функціональними обмеженнями ціннісного ставлення до життя засобами арт-терапії», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання

Актуальність дослідження. Тема дослідження, обрана А. В. Хіля для дисертаційної роботи є актуальною і своєчасною, оскільки обумовлена об'єктивною потребою суспільства у вихованні ціннісного ставлення до життя у дітей з функціональними обмеженнями.

Дослідження проводилося відповідно до плану науково-дослідної роботи Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, є складовою комплексної наукової теми кафедри дошкільної та початкової освіти «Підготовка майбутніх педагогів до реалізації наступності дошкільної та початкової освіти в контексті педагогічної інновації» (протокол № 5 від 21 листопада 2012 р.). Роль здобувача в її виконанні полягає в розробці, обґрунтуванні й експериментальній перевірці педагогічних умов виховання в дітей з функціональними обмеженнями ціннісного ставлення до життя засобами арт-терапії.

Тему дисертації затверджено вченою радою Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 6 від 29 грудня 2010 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 7 від 24 вересня 2013 р.).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Чітко визначений науковий апарат дослідження – об'єкт, предмет, мета, завдання, гіпотеза, окреслено методи дослідження, розкрито його наукову новизну та практичне значення, наведено дані про впровадження та апробацію результатів дослідження.

структуру дисертації: вступ, три розділи, висновки, додатки, список використаних джерел.

Мета дослідження полягає в теоретичному розробленні, обґрунтуванні та експериментальній перевірці організаційно-педагогічних умов виховання в дітей з функціональними обмеженнями ціннісного ставлення до життя засобами арт-терапії.

Завдання, які розв'язувалися автором у дисертаційному дослідженні, свідчать про його логічну послідовність, наукову новизну і методологічну обґрунтованість.

Даючи оцінку рецензованої роботи, хотілося б насамперед відзначити ґрунтовність й усебічність проведеного дисертанткою теоретичного аналізу наукових джерел з проблеми дослідження вітчизняних та зарубіжних учених, що дало змогу з'ясувати сутність феноменів «цінності», «ціннісні орієнтації», «ціннісне ставлення» та визначити особливості ціннісного виховання на сучасному етапі розбудови вітчизняної системи освіти.

Вивчення філософських, психологічних та педагогічних праць минулого і сучасності дозволило дисертантці виокремити основні концепти сенсожиттєвого підходу у вихованні ідеалу особистості, сучасних уявлень про сутність і призначення людини та сформулювати власне визначення «ціннісного ставлення до життя у дітей з функціональними обмеженнями», як сукупність світоглядних установок дитини, що базуються на визнанні людини та її життя найвищою цінністю, адекватному уявленні про образ власного «Я» та системі знань про механізми ефективної життєвої самореалізації, що спонукають до життєстверджувальної поведінки на основі сформованих практичних умінь.

Зважаючи на запропоноване уточнення сутності поняття «ціннісне ставлення до життя у дітей з функціональними обмеженнями», цілком доречними уявляються визначені дисертанткою критерії і показники вихованості ціннісного ставлення до життя в дітей з функціональними

обмеженнями, а саме: рефлексивний: сформованість образу «Я» та адекватність самооцінки дитини з функціональними обмеженнями; аксіологічний: наявність власного ідеалу людини та моделі ефективної життєвої самореалізації та сформованість системи життєстверджувальних ціннісних орієнтацій; когнітивний: знання сутності ключових понять, що визначають ціннісне ставлення до життя та обізнаність у формах ефективної життєорганізації та самореалізації; праксіологічний: сформованість умінь цілепокладання та планування власної життєвої самореалізації, сформованість умінь здійснення власної ефективної життєдіяльності.

Ґрунтуючись на останніх, А. В. Хіля добирає відповідний діагностичний інструментарій для визначення рівнів вихованості ціннісного ставлення до життя у дітей з функціональними обмеженнями: анкетування, опитування, побудоване за технологією «Методики дослідження незакінчених речень» Сакса й Леві, проектну тестову методику «Я-реальне / Я-ідеальне», тестову методику знаходження кількісного рівня вираження самооцінки (С. Будасі), проективну тестову методику «Дерево цінностей».

Заслуговує на увагу розроблена модель виховання в дітей з функціональними обмеженнями ціннісного ставлення до життя засобами арт-терапії, в основу якої лягли визначені та обґрунтовані організаційно-педагогічні умови (застосування в системі психолого-педагогічного супроводу дітей з функціональними обмеженнями тренінгових форм арт-терапевтичної роботи; забезпечення наскрізного арт-терапевтичного супроводу дітей з функціональними обмеженнями; організація конструктивної художньо-творчої арт-терапевтичної взаємодії дітей з функціональними обмеженнями та їхніми батьками).

Важливими і цінними для педагогічної практики є розроблені посібники «Подорож країною «Якія»: Виховання ціннісного ставлення до життя в дітей (дітей з функціональними обмеженнями, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, та дітей, які перебувають у складних

життєвих обставинах) через компонент «Я-особистість» засобами арт-терапії», «Таємниця в колі. Кишенькова книжечка анти-стрес», «Арт-терапія у системі засобів виховання ціннісного ставлення до життя у дітей та молоді з функціональними обмеженнями», висвітлені на сторінках інформаційно-аналітичного веб-сайту (розміщений за адресою <https://artex.in.ua>) та блогу (розміщений за адресою aboutlifeukraine.blogspot.com).

Висновки дисертації достатньо виважені, логічні, достовірні, науково обґрунтовані й відповідають поставленим завданням.

Публікації автора та автореферат повністю відображають основні положення й висновки дисертації, які опубліковано у 13 одноосібних публікаціях з яких: 7 – у наукових фахових виданнях України, 3 – у зарубіжних наукових періодичних виданнях; 3 – науково-методичні розробки.

Зміст, результати роботи, основні висновки, викладені в авторефераті, відповідають і повністю відображають основні положення дисертації.

Загалом позитивно оцінюючи дисертацію Хіля Анни Вікторівни «Виховання у дітей з функціональними обмеженнями ціннісного ставлення до життя засобами арт-терапії», дозволимо висловити деякі побажання і вказати на дискусійні моменти:

1. На думку опонента, дисертантці варто було б не тільки описати особливості виховання дітей з функціональними обмеженнями, а й розкрити в тексті роботи яким чином враховувалися ці особливості при організації процесу виховання у дітей з функціональними обмеженнями ціннісного ставлення до життя засобами арт-терапії.

2. Дисертація значно виграла б, якби під час опису констатувального етапу дослідження здобувачка присвятила б окремі підрозділи дисертаційного дослідження опису методики констатувального етапу дослідження та аналізу рівнів вихованості ціннісного ставлення до життя у дітей з функціональними можливостями.

3. Підрозділи дисертації, що присвячені опису змісту і методики формувального етапу дослідження, надто переобтяжені теоретичними

посиланнями на наукові джерела, тоді як основна увага має концентруватися на експериментальній роботі самого дослідника

4. На думку опонента, у підрозділі 2.2. дисертації доцільно було б подати описово зміст занять (С. 145–148, С. 152–155). Повний зміст занять доречно було б висвітлити в додатках.

5. У підрозділі 3.2. дисертації та в тексті автореферату, описуючи результати дослідно-експериментальної роботи щодо вихованості ціннісного ставлення до життя у дітей з функціональними обмеженнями, доцільно було б дати не тільки їх кількісний, а й якісний аналіз.

6. Дисертація не позбавлена стилістичних та орфографічних огріхів.

Висловлені зауваження не порушують концепцію роботи, не впливають на її теоретичне і практичне значення, а лише спрямовані на подальше наукове осмислення та розвиток цієї проблематики.

Дисертація А. В. Хіля є самостійним, завершеним, оригінальним дослідженням.

Загальний висновок

Вказані зауваження не мають принципового характеру і не можуть вплинути на загальну позитивну оцінку роботи, її результати. Таким чином, за характером фактичного матеріалу, ступенем його якісного і кількісного аналізу, рівнями новизни і значущості результатів дослідження для педагогічної науки і практики дисертаційна робота Хіля Анни Вікторівни «Виховання у дітей з функціональними обмеженнями ціннісного ставлення до життя засобами арт-терапії» відповідає вимогам ДАК України до робіт такого типу, а її автор заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання.

Офіційний опонент:
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки
Національного університету біоресурсів і
природокористування України

Кан Л. В. Канішевська

Л. В. Канішевська
Часовий секретар НУБіП України

ВІДГУК

офіційного опонента **Лисенкової Ірини Петрівни**, кандидата педагогічних наук, доцента, професора кафедри психології та спеціальної освіти Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку людини вищого навчального закладу «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»» на дисертацію **Хіля Анни Вікторівни** на тему: *«Виховання у дітей з функціональними обмеженнями ціннісного ставлення до життя засобами арт-терапії»*, представлену до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.07 – теорія і методика виховання

На сьогодні пріоритетним напрямком розвитку освіти в Україні є забезпечення гармонійного розвитку особистісних і творчих якостей дитини з функціональними обмеженнями, формування у них необхідних життєвих компетентностей та інтеграції таких дітей у життя суспільства. Особливої актуальності у цьому контексті набуває питання створення оптимальних умов для оволодіння дітьми з функціональними обмеженнями соціально прийнятними та культурно обумовленими формами взаємодії на основі засвоєння загальнолюдських і національних духовних цінностей, особливо в умовах соціокультурної кризи, що характеризується зміною загальносуспільних духовних орієнтирів, втратою національних культурних традицій, деформацією цінностей сімейного виховання, засиллям псевдокультурних, агресивних та антигуманних тенденцій у засобах масової інформації. Окрім того, процес інтеграції таких дітей утруднюється за рахунок того, що їхній життєвий простір, у силу тих чи інших функціональних обмежень, звужується до меж сім'ї, спеціалізованих освітніх закладів та установ медичної і соціально-психологічної реабілітації. Це все, безпосередньо, впливає на засвоєння базових ціннісних орієнтацій, процес засвоєння яких відбувається в умовах постійного вибору між тим, що декларується в сім'ї, пропагується соціальними інститутами та транслюється засобами масової інформації. Наявність таких суперечностей та протиріч висуває до освітянської громади ряд завдань, спрямованих на пошук нових ефективних методів та прийомів ціннісного виховання дітей з функціональними обмеженнями, зокрема – таких інноваційних

освітніх та розвивальних технологій, що нерідко формуються на межі різних наукових галузей.

Огляд останніх наукових психолого-педагогічних джерел дозволяє констатувати ефективність використання у роботі з дітьми з функціональними обмеженнями арт-терапії як технології, що є унікальним способом спілкування дитини із самою собою. Арт-терапія спирається на спонтанну художньо-творчу діяльність дитини, що забезпечує надзвичайно делікатну можливість наблизитися до розуміння інтересів та цінностей дитини, відчувати її неповторність та унікальність, що дозволяє не лише здійснити терапевтичний чи корекційний вплив на психічний та фізичний стан дитини, а й зреалізувати той потужний духовний, виховний, соціалізуючий, а також психокорекційний та терапевтичний потенціал мистецтва, що був зібраний людством протягом тисячоліть свого існування.

Таким чином, потреби суспільства у вихованні у дітей з функціональними обмеженнями ціннісного ставлення до життя, постійна потреба у оновленні підходів організації цієї діяльності фахівців, визнання ефективності використання арт-терапевтичних технологій, а також невизначеність організаційно-педагогічних умов і недостатнє науково-методичне забезпечення процесу виховання у дітей з функціональними обмеженнями ціннісного ставлення до життя засобами арт-терапії визначають актуальність теми дисертаційного дослідження Хіля Анни Вікторівни.

Дисертаційне дослідження Хіля А.В. відзначається структурованістю, логікою побудови, чітко сформульованим науковим апаратом. У відповідності до поставленої мети та завдань дослідження, в межах першого розділу дисертації здійснено ґрунтовне вивчення ключових понять дослідження та особливостей використання арт-терапії як засобу виховання ціннісного ставлення до життя у дітей з функціональними обмеженнями в зарубіжній і вітчизняній педагогічній теорії та практиці. Зокрема, вивчаючи зміст поняття «ціннісне ставлення до життя у дітей з функціональними обмеженнями», дисертантка значну увагу зосередила на теоретичному аналізі дефінітивного ряду понять «цінності», «ціннісні орієнтації», «ціннісне ставлення».

Проведений аналіз наукових праць минулого та сучасності дав змогу здобувачеві розкрити сутність основних концептуальних підходів до ціннісного виховання дитини з функціональними обмеженнями на всіх етапах навчання, формування, виховання та корекції, що має впливати на особистісне, суспільно позитивне ціннісне ставлення до життя в усіх його проявах.

Заслуговує схвалення вивчення теоретико-методологічних засад організації спеціального виховного середовища для дітей з функціональними обмеженнями, що існує на сьогодні у спеціалізованих центрах соціальної реабілітації та закладах інклюзивного навчання, їх нормативно-правового забезпечення та форм організації психолого-педагогічного супроводу таких дітей в умовах діяльності центрів соціально-психологічної реабілітації та освітньої моделі педагогічної реабілітації, що є основним інструментом соціальної інтеграції дитини з функціональними обмеженнями. Цей аспект роботи, що знайшов відображення у підрозділі 1.2, розкрито через аналіз особливостей розвитку та виховання дітей з функціональними обмеженнями із врахуванням груп інвалідності та особливостей прояву первинного дефекту в умовах спеціальної освіти та роботи центрів соціально-психологічної реабілітації, що розробляється з урахуванням індивідуальних та типологічних особливостей дітей з функціональними обмеженнями та потребує відповідної системи форм та методів, необхідних для досягнення оптимальних показників вихованості в них ціннісного ставлення до життя.

Особливої уваги заслуговує обґрунтування використання мистецтва у виховній практиці вчених та педагогів-практиків минулого та сьогодення, зокрема у реабілітаційних процесах фізичного та психологічного характеру, що дозволили розширити можливості використання арт-терапії в роботі з дітьми з функціональними обмеженнями як засобу виховання, формування та коригування особистості дитини, її ціннісних ставлень до сприйняття та взаємодії із оточуючим світом. Таким чином, мистецтво стає тією ланкою між формуванням світогляду дитини, її духовної

культури, творчих, етичних та естетичних якостей та власне художньо-творчою діяльністю, що впливає на особистість, її сприйняття світу через емоції і є «безпечною» технологією соціалізації та інтеграції таких дітей в суспільство.

Визначаючи арт-терапію як ефективну технологію роботи з дітьми з функціональними обмеженнями, Хіля А.В. значну увагу зосереджує на аналізі сучасних здобутків та розробок вітчизняних науковців, як-от арт-терапевтичних програм, комплексів та методик для роботи з дітьми з функціональними обмеженнями на основі мультимодального підходу. Здійснивши огляд основних наукових праць, що системно описують практику використання арт-терапії як наукової галузі, досліджують окремі напрями арт-терапевтичного процесу та активно розвиваються методи арт-терапії за напрямками роботи із різними категоріями населення, дисертанткою було виявлено, що запропоновані методики спрямовані переважно на використання впливу лише одного виду мистецтва в роботі з окремо визначеною категорією дітей (діти з вадами зору, затримкою психічного розвитку, порушеннями усного мовлення тощо), що створює проблему адаптації цих програм для інших категорій дітей з вадами розвитку, особливо в умовах реалізації ідей інклюзивної освіти.

З метою вивчення реального стану вихованості у дітей з функціональними обмеженнями ціннісного ставлення до життя, в межах дисертаційного дослідження Хіля А.В. було проведено констатувальний етап педагогічного експерименту на базі п'яти центрів соціальної реабілітації дітей-інвалідів та мережі центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді й закладів соціального обслуговування Вінницької області (дослідженням було охоплено 356 дітей з функціональними обмеженнями). Здобувачкою було розроблено пакет діагностичних методик, що дозволили виявити рівень сформованості власного «Я-образу» дитини, усвідомлення дітьми власної системи цінностей, а також здатність до забезпечення власних потреб в умовах щоденної життєдіяльності. Отримані результати зумовили нагальність розробки необхідних організаційно-педагогічних умов, дотримання яких забезпечить

ефективність виховання у дітей з функціональними обмеженнями ціннісного ставлення до життя засобами арт-терапії.

З метою виховання у дітей з функціональними обмеженнями ціннісного ставлення до життя засобами арт-терапії, Хіля А.В. було розроблено експериментальну модель та визначено, обґрунтовано й експериментально перевірено організаційно-педагогічні умови виховання в дітей з функціональними обмеженнями ціннісного ставлення до життя засобами арт-терапії: застосування у систему психолого-педагогічного супроводу дітей з функціональними обмеженнями тренінгових форм арт-терапевтичної роботи; забезпечення наскрізного арт-терапевтичного супроводу дітей з функціональними обмеженнями; організація конструктивної художньо-творчої арт-терапевтичної взаємодії дітей з функціональними обмеженнями та їхніх батьків. Кожен із компонентів визначається за чітко сформульованими критеріями та показниками, що відображені у тексті дисертації (підрозділ 3.1). На підставі визначених критеріїв та показників охарактеризовано рівні виховання у дітей з функціональними обмеженнями ціннісного ставлення до життя, а саме – високий, достатній, середній, нижче середнього та низький рівні.

Аналіз ефективності впровадження розробленої моделі та методики виховання у дітей з функціональними обмеженнями ціннісного ставлення до життя засобами арт-терапії здійснювався протягом контрольного етапу педагогічного експерименту. З цією метою здобувачкою було використано вже розроблений пакет діагностичних методик. Експериментальні дані дали підставу стверджувати, що загальний рівень вихованості у дітей з функціональними обмеженнями ціннісного ставлення до життя засобами арт-терапії підвищився, про що свідчать високі показники експериментальної групи і що доводить ефективність розроблених Хіля А.В. організаційно-педагогічних умов і науково-методичного забезпечення процесу виховання у дітей з функціональними обмеженнями ціннісного ставлення до життя засобами арт-терапії.

Таким чином, до наукової новизни результатів дисертаційного дослідження Хіля А.В. правомірно можна віднести визначені й теоретично обґрунтовані організаційно-педагогічні умови, модель і методику виховання у дітей з функціональними обмеженнями ціннісного ставлення до життя засобами арт-терапії. Практичне значення отриманих результатів полягає у розробці та впровадженні в освітньо-реабілітаційний процес вищезазначених закладів методики реалізації організаційно-педагогічних умов виховання у дітей з функціональними обмеженнями ціннісного ставлення до життя засобами арт-терапії, а також матеріалів дослідження відображених в посібниках та у всесвітній мережі Internet.

Про широку апробацію результатів дослідження свідчать довідки про впровадження, а також виступи на 18 Міжнародних, 6 Всеукраїнських, 3 регіональних та 4 звітних науково-практичних конференціях. Основні наукові положення і результати дослідження викладено в 7 статтях у провідних фахових виданнях з педагогіки, 3 – у зарубіжних наукових періодичних виданнях, 17 публікаціях у збірниках матеріалів і тез конференцій, 3 інформаційних повідомлень у блозі, 2 посібниках та 1 методичних рекомендація. Виходячи із усього вищевикладеного, хочемо зазначити, що оригінальність і самостійність наукового пошуку, логіка дослідницького мислення авторки та широка апробація результатів дослідження дозволяє нам позитивно оцінити дисертаційне дослідження Хіля А.В. з теми: «Виховання у дітей з функціональними обмеженнями ціннісного ставлення до життя засобами арт-терапії».

Разом з тим, у цікавій та змістовній роботі Хіля А.В. є окремі моменти, які на наш погляд, є дещо спірними:

1. Робота виграла б, якби теоретичні відомості вчених з проблеми виховання ціннісного ставлення до життя у дітей з функціональними обмеженнями засобами арт-терапії в першому розділі поділити на закордонний досвід та вітчизняний, так як це здобувачка зробила у вступі дисертаційної роботи, коли розкривала актуальність дослідження.

2. У назві пункт 1.2. першого розділу зазначається, що мова буде йти про «особливості виховання дітей з функціональними обмеженнями на сучасному етапі розбудови вітчизняної системи освіти», а в тексті дуже широко розкриваються відомості про історично зумовлені етапи розвитку суспільної думки в ставленні до людей з функціональними обмеженнями (С. 61-66), що заперечує назві самого підпункту.

3. У другому розділі авторка, аналізуючи проблеми виховання ціннісного ставлення до життя у дітей з функціональними обмеженнями засобами арт-терапії, здебільшого спирається на парадигму педагогічного впливу в даному процесі й недостатньо приділяє уваги його психологічному аспекту.

4. Експериментальними базами дослідження стали центри соціально-психологічної реабілітації, але в Україні з 1 вересня 2013 року запроваджена інклюзивна форма навчання у загальноосвітніх навчальних закладах, тому вирашним було б розширити експериментальну базу спеціалізованими школами та інклюзивними класами в загальноосвітніх навчальних закладах, особливості функціонування яких здобувачка детально описала в першому розділі (пункт 1.2.).

Водночас слід підкреслити, що висловлені автору рекомендації, за нашим переконанням, не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи Хіля А.В. Основні положення дослідження адекватно і компетентно відображено в численних публікаціях автора й апробовані на багатьох науково-практичних конференціях та семінарах.

У підсумку є можливим висновок, що дисертаційне дослідження Хіля Анни Вікторівни з теми «Виховання у дітей з функціональними обмеженнями ціннісного ставлення до життя засобами арт-терапії» є актуальним, самостійним і завершеним науково-педагогічним дослідженням, яке має важливе значення і конкретну теоретичну та практичну цінність для сучасної теорії та методики виховання, відповідає пунктам 9, 10, 12–14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р., № 567, а її автор – Хіля Анна Вікторівна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.07 – теорія і методика виховання.

Офіційний опонент,
кандидат педагогічних наук, доцент,
професор кафедри психології та
спеціальної освіти Миколаївського
міжрегіонального інституту розвитку
людини вищого навчального закладу
«Відкритий міжнародний університет
розвитку людини «Україна»»

І.П. Лисенкова

Особистий підпис Лисенкової І.П. завідувач
кафедрою психології та спеціальної освіти
«04» 10 2014

